"Csinos, aki néma"

A CSENDES SZEMLÉLŐK A HOLOKAUSZT SORÁN

Kik a csendes szemlélők?

A holokauszt vagy más néven soá az emberiség történetének legnagyobb tragédiájára, amelyről az elmúlt 75 évben számos formában szerezhettünk ismerteket. A feldolgozások többsége arra irányult, hogy bemutassa az áldozatok sorsát, az elkövetők által folytatott politikát, kiemelje az embermentő és ellenállók hősiességét. Ugyanakkor viszonylag keveset beszélünk a csendes szemlélőkről, azokról az emberekről, akik szemtanúi voltak ugyan a holokausztnak (vagy annak egyes szakaszait látták), ugyanakkor úgy gondolták, hogy kívül maradhatnak az eseményeken, mint olyanok, akik nem érintettek benne.

A náci szövetséggel fegyveresen harcoló államok kormányai, vagy az egyházak vezetése, illetve a különböző hatóságok képviselői és az egyszerű emberek (akik nem voltak zsidók, egyéb okokból üldözöttek, sem nácik) más célokat soroltak előbbre, mint a halálra szánt európai zsidóság érdekében tett bármilyen lépés. Úgy gondolták kimaradhatnak a történetből. Ennek a kívülről, közömbösen szemlélő hozzáállásnak a legpontosabb kritikáját Martin Niemöller lelkész, aki a náci rezsimmel szembenálló evangélikus irányzat, a Hitvalló Egyház egyik vezetője volt, adta: "Mikor a nácik elvitték a kommunistákat, csendben maradtam, hisz nem volta kommunista. Amikor a szakszervezeti tagokat vitték el, csendben maradtam, hisz nem voltak szakszervezeti tag. Amikor a szocialistákat bezárták, csendben maradtam, hisz nem voltam szocialista. Amikor a zsidókat bezárták, csendben maradtam, mert nem voltam zsidó. Amikor engem vittek el, nem maradt senki, aki tiltakozhatott volna."

Kiállításunk bemutatja, hogy a passzivitás hogyan segíti a gyilkosokat ahhoz, hogy elkövessék szörnyű tetteiket.

"Soha ne légy áldozat!
Ne légy elkövető!
De ami a legfontosabb:
soha ne légy csendes szemlélő!"

(Jehuda Bauer)

Hová vezet mindez?

Hitler hatalomra kerülését követően a kortársak még nem is sejtették, hogy az új német rezsim zsidóellenes politikája hol ér végét. A zsidókkal történtek (kirekesztés, kifosztás, kivándoroltatás, korlátozott erőszak) sajnos túlságosan ismerősek voltak a történelem korábbi szakaszaiból. A világ közvéleménye nem is tulajdonított ennek túl nagy jelentőséget és az eviani konferencián, 1938 nyarán sorsára hagyta az üldözötteket.

"Egyszer megláttam egy asszonyt, aki régi ismerősöm volt. Több mint tíz éven keresztül tanítottunk együtt egy iskolában, ő is rögtön felismert. Nagy integetéssel közeledett felém, de alig váltottunk néhány szót, amikor észrevettem a pártjelvényt a kabátgallérján. Amint észrevette a pillantásomat elsápadt, egy szó nélkül sarkon fordult, és ott hagyott. Hirtelen rájött, hogy ő egy komoly párttag egy zsidóval beszél az utcán, és ezzel veszélyezteti magát, mert egyik napról a másikra kirúghatják a pártból."

(Levi Joszef visszaemlékezése)

Az Anschlusst követően megalázták a bécsi zsidókat, a lakosság érdeklődve figyeli az eseményeket

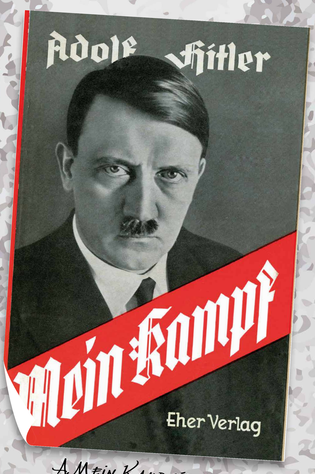

A Mein Kamp címlapja, Hitler szándékait el lehetett olvasni benne

A St. Louis hajó több mint 930 utasát sehol nem fogadták be 1939 nyarán

Nő a távolság

A háború kitörését követően a zsidók és nem zsidók közötti távolság még inkább megnőtt. A náci politika eredményeképpen a jellel megkülönböztetett zsidókat fizikailag is elkülönítették az embertársaiktól, akiknek többsége tudomásul vette és magától értetődőnek tartotta, hogy megbélyegzettek ártalmasak a társadalom egészére, vagy éppen járványokat terjesztenek. A hírek a tengerentúlon is elterjedtek a zsidóüldözésről.

> Te nem szégyent éreztél, amikor először felültél vele a villamosra, (...) nyugodtan állt ál, meg se próbáltad eltakarni valahogy észrevétlenül a jelet, mint kezdetben annyian, inkább szándékosan is szabadon hagytad. Mit szólnak hozzá? Nem szólt hozzá senki semmit. Amennyire te úgy tettél, hogy észre lehessen venni, ugyanannyira ők is úgy tettek, mintha nem vennék észre.
>
> (Somlyó György Rámpa című műveből)

A körmendi gettó kerítése kívülről

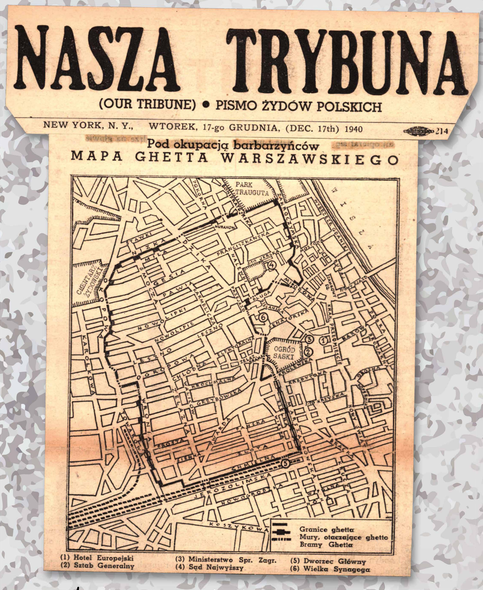

NASZA TRYBUNA

(OUR TRIBUNE) • PISMO ŻYDÓW POLSKICH

NEW YORK, N. Y., WTOREK, 17-go GRUDNIA, (DEC. 17th) 1940 214

Pod okupacją barbarzyńców

MAPA GHETTA WARSZAWSKIEGO

PARK KRASIŃSKICH

OGRÓD SASKI

Granice ghetta
Mury, otaczające ghetto
Bramy Ghetta

(1) Hotel Europejski
(2) Sztab Generalny
(3) Ministerstwo Spr. Zagr.
(4) Sąd Najwyższy
(5) Dworzec Główny
(6) Wielka Synagoga

A varsói gettó térképe egy amerikai lengyel újságban 1940 decemberében

Zsidó nők a párizsi utcán sárga csillaggal megjelölve

Ismeret és szándék

A zsidók meggyilkolásáról szóló információk nem maradtak titokban. A Szövetségesek vezetéséhez számos beszámoló és fénykép jutott el, amelyek megjelölték a haláltáborok helyét és részletesen elmesélték a megsemmisítés módját is. 1944 nyarától légifelvételek is bizonyították az Auschwitzban zajló dolgokat. A náci ellenes szövetség hadvezetései egyetlen alkalommal sem bombázták a megsemmisítő komplexumot.

Miért nem bombázták a Szövetségesek Auschwitzot?

1. Elsődleges hadicél a háború megnyerése, ez véget vet a zsidók meggyilkolásának is
2. A lebombázott vasútvonalakat és objektumokat a németek magasabb szinten fogják helyreállítani
3. A bombázás pontatlansága miatt a foglyok is áldozatul eshetnek a bombázásnak
4. Az esetleges katonai veszteségeket nehezen lehet megmagyarázni
5. A Szövetséges adminisztrációban jelenlévő antiszemita attitűdök

Egy katona által készített fotó a zsidók agyonlövéséről, Ivangorod, Ukrajna 1942

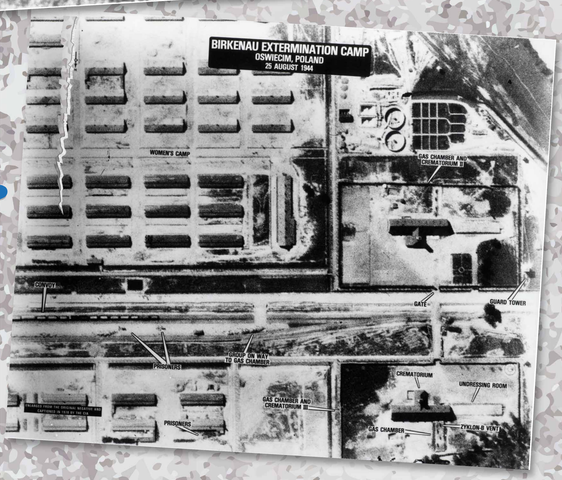

A Szövetséges repülőgépek által készített fotó a birkenaui gázkamrákról

Közömbös diplomácia

A szabad világ kormányainak és döntéshozóinak figyelmét számos alkalommal, hiteles tájékoztatással és pontos adatokkal igyekezték felhívni a zsidó nép kiirtására tett kísérletre. A zsidó és nem zsidó hírhozók életük kockáztatásával gyűjtötték össze az információkat. kockázatvállalásuk nem törte át a nemzetközi diplomácia merev falát.

Halálommal akarok a leghatározottabban tiltakozni az ellen a passzivitás ellen, amellyel a világ a zsidó nép elpusztítást jóváhagyólag szemléli. Tudom, hogy napjainkban mily kevéset ér az emberi élet, de mert élettemben semmit sem tudtam elérni, a halálommal akarok hozzájárulni ahhoz, hogy mindazok közönye megtörjön, akinek ezen utolsó pillanatban módjukban áll a még életben lévő zsidókat megmenteni.

(Szmuel Zygielbojm)

Szmuel Zygielbojm, az emigráns lengyel kormány tagja, aki 1943 májusában demonstratív öngyilkosságot követett el, hogy a világ közönyét áttörje

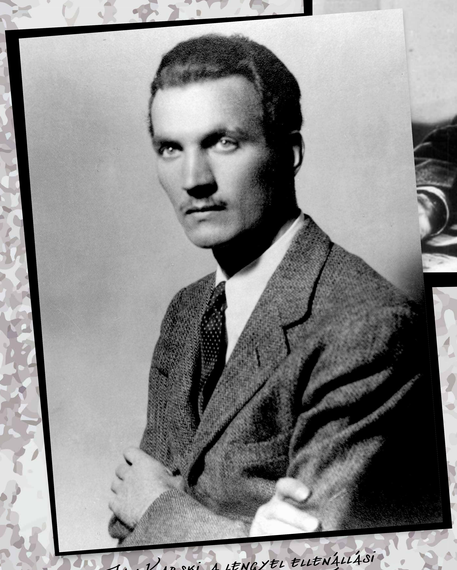

Jan Karski, a lengyel ellenállási mozgalom futárja, aki elsőként hozta a hírt a zsidók kiirtásáról

Néma egyházak

A korszak embereinek a lelkiismeretét azok az egyházak tudták befolyásolni, amelyhez tartoztak. Azokban az országokban, ahol a keresztény felekezetek vezetői hitelt adtak a zsidók meggyilkolásáról hozzájuk eljutott információknak és felemelték nyilvánosan a szavukat, ott a nácik szándékainak meghiúsítása sikeresebb volt (ez történt Bulgáriában). Kurt Gerstein, aki magát az SS-ben "Isten kémjének" nevezte hiába informálta a pápai udvart, de a hallgatás folytatódott.

Néhányukban még ekkor is megcsillant valami reménység, éppen elegendő ahhoz, hogy ellenállás nélkül vonuljanak tovább a halálkamrákhoz. Az anyák némán szorították mellükhöz a kisgyermekeiket; mindnyájan meztelenek, és sok közöttük a gyermek, minden korosztályból. Tétováznak, de aztán mégis tovább mennek a halálkamrák felé, legtöbbjük hangtalanul; hátulról nyomja őket a tömeg, a tömeget, pedig kergetik az SS ostorok. Az SS legények préselik betelé az embereket a gázkamrákba. „Színültig megtölteni a helyiségeket", parancsolja Wirth. A meztelen emberek egymást tapossák. Hét-nyolcszáz ember egy körülbelül kilencven négyzetméternyi területen. Bezáródnak az ajtók, a kívül maradtak várnak, meztelenül. Télen is úgy várakoznak, meztelenül. De a Diesel gép nem működik, elmúlik ötven perc, hetven perc. A halálkamrában továbbra is álldogálnak az emberek. Kihallatszik a sírásuk. A Diesel végül csak két óra és negyvenkilenc perc elmúltával kezd újra működni. Aztán elmúlik újabb huszonöt perc. Sokan már meghaltak, látni a kis ablakon keresztül. Harminckét perc múlva halottak mind.

(Kurt Gerstein beszámolója a belzeci táborról)

XII. Pius pápa, aki nyilvánosan nem ítélte el az európai zsidók elpusztítását

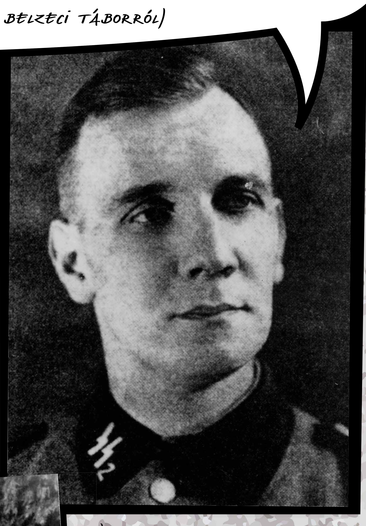

Kurt Gerstein, „Isten kémje" az SS-ben, aki hitelesen informálta az egyházakat a holokausztról

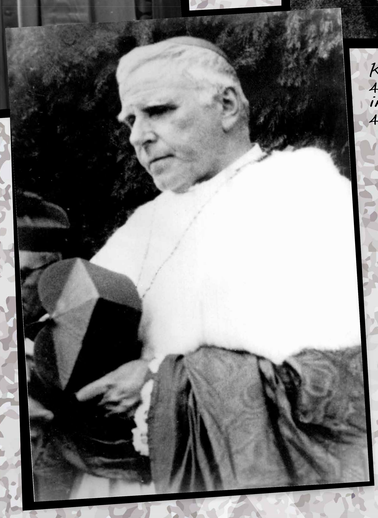

August von Galen, a münsteri püspök, aki nyílvánosan tiltakozott az euthanézia programmal szemben

Mozdulatlan hatóságok

A zsidók kiirtásának hírei már a folyamat elindulása után rövid időn belül eljutottak a hatóságokhoz, akár a nácikkal együttműködő, akár a velük szembenálló országokban. A hatóságokazonbanmozdulatlanok maradtak, nem tettek lépéseket a népirtás megakadályozására vagy lelassítására. A különböző típusú vállalkozások kiszolgálták a megsemmisítő táborok megrendeléseit, nem foglalkozva azzal, hogy profitjuk miből származik.

"Elhatároztam, hogy nagyobb kapacitású krematóriumot tervezek és építek. Elkészítettem a tervet ... és benyújtottam a Berlini Állami Szabványügyi Hivatalnak. Ez a terv a futószalagelvre épült. Vagyis a holttesteket folyamatosan kellett a kemencékbe táplálni. Amikor a holttesteket betolják a kemencékbe, először egy rácsra esnek, majd becsúsznak a kemence belsejébe, és elégnek. Egyúttal az elégetendő anyag maga szolgáltatja az égetéshez szükséges energiát ... Német mérnök voltam, a Topf művek kulcsfontosságú munkatársa, s úgy éreztem, kötelességem szaktudásomat Németország szolgálatára fordítani, kötelességem segíteni megnyerni a háborút."

(Fritz Sandert vallomása a nürnbergi perben, 1946. március 7.)

Rudolf Vrba a feleségével a háború után, ő az Auschwitz jegyzőkönyv egyik szerzője

Egy dokumentum Bruno Tesch peréből, a Zyklon-B konzerv rendelések listája

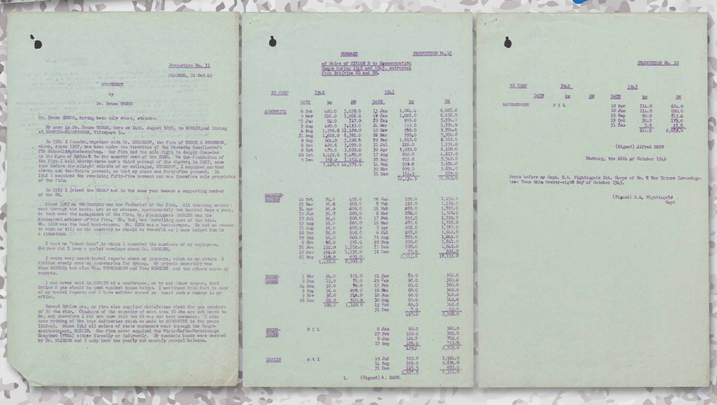

A csendes tömeg

Mivel a holokauszt az a folyamat, ami a kirekesztéstől, a megbélyegzésen és a fizikai elkülönítésen keresztül a megsemmisítésig tart, ezért biztosan állíthatjuk, hogy ennek a tragédiának számos szem- és fültanúja volt. A szomszédok eltűnése fel kellett, hogy tűnjön a lakosságnak. Előfordult, hogy a deportáló szerelvények ugyanazokon az állomásokon álltak meg, ahol a polgári lakosság várta a saját vonatát. A megsemmisítő táborok krematóriumainak füstje pedig több tíz kilométer távolságból is látszott.

"Amikor még javában építették a tábort, hallani lehetett a német parancsszavakat, az üvöltést, láttuk, hogy a zsidók szinte futólépésben dolgoznak, hallottuk a puskalövéseket, de akkor nem volt sehol a brigád, csak valami nagy-nagy csönd volt, valami nagy-nagy nyugalom. Pedig negyven vagon érkezett, tele emberrel és mégis semmi. Mégiscsak furcsa volt ez. A csönd értette meg velünk, hogy mi történt. Különös csönd volt... A táborban semmi mozgás. Nem hallottunk semmit. Semmit sem láttunk. Mintha a tábor üres lett volna. És akkor az emberekben felmerült a kérdés: hová lett az a sok zsidó?"

(Jan Piwonski sobibori lakos visszaemlékezése)

Sobibor vasútállomás táblája, a deportáló vonatok is ide érkeztek 1942-43-ban

A birkenaui nyílt égető gödrök füstje tisztán látszik a szövetségesek által készített légifelvételen

Ne légy szürke!

Kiállításunk célja az, hogy bemutassuk, hogy a csendes szemlélők cinkossá váltak a holokausztban, hiszen, amit tehettek volna azt sem tették meg az üldözöttek érdekében. A "járókelő effektus" vizsgálata Kitty Genovese 1964-es meggyilkolása után kapott lendületet, miután a fiatal nő halálát harmincnyolc embernek lett volna lehetősége megakadályozni. Ez arra tanít minket, hogy a segítségnyújtást nem mulaszthatjuk el sem a mások beavatkozására várva, de azért sem mert nem akarunk kilógni a sorból. Merjünk segíteni!

"A csendes szemlélők soha nem az áldozatot, hanem minden esetben a gyilkost segítik."

(Elie Wiesel)

Kitty Genovese fotója, akinek meggyilkolását követően elkezdtek foglalkozni a „járókelő effektussal"